

УДК 339.562-021.412.1:657

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/34.3>**Кваша С.М.**

доктор економічних наук, професор,
академік Національної академії аграрних наук
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7448-0543>

Савченко Н.Л.

аспірант,
здобувач вищої освіти ступеня «доктора філософії»
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4679-3985>

ЕКОНОМІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ОБЛІКОВО-КОНТРОЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ТОВАРАМИ КРИТИЧНОГО ІМПОРТУ

У статті аналізуються економічні інструменти концепції обліково-контрольного забезпечення для ефективного управління товарами критичного імпорту. З'ясовано, що нові можливості регулювання економічних процесів дозволяють досягти більшої гнучкості облікових процесів, знизити адміністративні витрати та зменшити людський фактор у здійсненні контрольних функцій, що підвищує надійність і швидкість фінансових операцій. На основі проведеного дослідження також встановлено, що розроблена модель цоквартального розрахунку частки сільськогосподарського виробництва має на меті забезпечити високу точність обліку сільськогосподарських доходів, враховуючи сезонність виробництва. Визначено, що концептуальний підхід до удосконалення обліково-контрольного забезпечення сприяє створенню інтегрованої системи управлінського обліку, яка враховує специфіку зовнішньоекономічної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: економічні інструменти, Державний аграрний реєстр, обліково-контрольне забезпечення, управління, товари критичного імпорту.

Постановка проблеми. У сучасних, надзвичайно складних умовах розвитку національної економіки ефективне управління товарами критичного імпорту виступає як ключовий фактор забезпечення стійкості та конкурентоспроможності національної економіки, особливо в аграрному секторі. Стратегічна значущість завдання зумовлена зростаючою залежністю агропромисловості від імпорту та забезпеченістю реагування на глобальні виклики. Ефективне управління критичним імпортом стикається з концептуальними й практичними викликами через слабкі механізми підтримки виробників та недостатню адаптацію обліку й контролю. Таким чином, існуючі облікові та контрольні підходи недостатньо враховують специфіку аграрного виробництва, зокрема сезонність, залежність від імпорту та високу логістичність, митним оформленням і транспортуванням.

Аналіз підходів виявляє значні недоліки, зокрема фрагментарне впровадження технологій, низьку автоматизацію обліку та слабку інтеграцію з аналітичними інструментами. Існуючі методологічні підходи до обліку і контролю недостатньо враховують складність сучасних економічних процесів, що знижує їх.

У зв'язку з цим, вважаємо, за необхідність в умовах динамічних змін економіки необхідно впроваджувати нові інструменти регулювання й підтримки виробників. Це сприятиме оптимізації управління, підвищенню прозорості, раціоналізації витрат та ефективному моніторингу товарних потоків. Інтеграція новітніх підходів забезпечує адаптивні й стійкі механізми управління, що відповідають потребам аграрного сектору.

Тому дослідження підтримки виробників та обліково-контрольного забезпечення критичного імпорту є надзвичайно актуальним. Його мета – оптимізація контролю й обліку через впровадження новітніх технологій, автоматизації та аналітичних методів. Це підвищить точність, мінімізує ризики й забезпечить прозорість та підхідність на всіх етапах ланцюга поставок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні наукові дослідження в галузі обліково-контрольного забезпечення для ефективного управління товарами критичного імпорту демонструють зростаючу увагу дослідників до питань оптимізації обліку, контролю і податкового регулювання в умовах глобальних викликів та інтеграційних процесів. Так, Шевчук О. і Муравський В. [1] акцентують увагу на використанні нових технологічних трендів у розвитку обліку і контролю, наголошуючи на необхідності їх інтеграції в сучасну систему управління для підвищення її результативності та гнучкості, які підкреслюють, що автоматизація та цифровізація є ключовими інструментами для забезпечення прозорості та ефективності в управлінні критичним імпортом. Кушніренко О.А. та Савчук В.К. [2] розглядають специфіку управління оподаткуванням у сільськогосподарських підприємствах та звертають увагу на необхідність удосконалення підходів до обліку і контролю в контексті оптимізації податкового навантаження та забезпечення фінансової стабільності підприємств. Дослідження Подолянчука О.А. [5–7] стосуються облікової політики податків та зборів, а також проблем ПДВ у системі обліку, де науковець акцентує на необхідності вдосконалення облікових

процедур для забезпечення повного і прозорого обліку в розрахунках із податковими органами. Гордополов В.Ю. [12] пропонує комплексну модель трансформації обліку для підтримки управління зовнішньоекономічною діяльністю, наголошуючи на важливості облікових стандартів та інтеграції сучасних методологій. Калінеску Т. та Мартиненко К. [13] досліджують шляхи вдосконалення обліково-контрольного забезпечення експортно-імпортних операцій, акцентуючи на інноваціях і технологічних рішеннях для покращення ефективності управління критичним імпортом. Таким чином, аналіз літератури свідчить, що науковці зосереджують увагу на розробці інноваційних підходів до обліку та контролю, що сприятимуть підвищенню прозорості, ефективності та адаптивності системи управління критичним імпортом в умовах глобалізації та інтеграції України в міжнародну економічну спільноту. Подальші дослідження доцільно спрямувати на розробку уніфікованих стандартів і процедур, а також впровадження технологій штучного інтелекту в облікові та контрольні процеси.

Метою статті є проведення комплексного дослідження нових економічних інструментів підтримки сільськогосподарських виробників та обліково-контрольного забезпечення управління товарами критичного імпорту. Для цього визначено таке завдання: аналіз нових інструментів підтримки виробників продовольства, технологічних трендів в обліково-контрольному забезпеченні управління товарами критичного імпорту; проаналізувати модель щоквартального розрахунку частки сільськогосподарського виробництва та розглянути облік експортно-імпортних операцій із додатковими рахунками. У процесі проведення дослідження було застосовано широкий спектр загальнонаукових та спеціальних методів, які забезпечили комплексний підхід до вирішення поставлених завдань, зокрема аналіз і синтез, порівняння, узагальнення та системно-структурний аналіз.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нові економічні та технологічні трансформації, зокрема в умовах воєнного стану та цифровізації, вимагають від сільськогосподарських підприємств постійного вдосконалення менеджменту та обліково-контрольних механізмів, зокрема. Впровадження нових технологічних рішень не лише забезпечує ефективність управління, а й змінює саму сутність обліку й контролю. ІоТ, штучний інтелект, смартконтракти та безпроводні комунікації автоматизують збір і обробку даних, знижують витрати, знижують ризики та підвищують безпеку й прозорість бізнесу. В таблиці 1. відображено вплив таких технологій на обліково-контрольні системи та їх інтеграцію в управління товарами критичного імпорту, які сприяють досягненню високої конкурентоспроможності та адаптації до швидко змінюваного середовища.

Нові інформаційно-економічні технології та інструменти, інтегровані в діяльності підприємств у складних умовах воєнного стану, прискорюють трансформацію управління обліком і контролем. Вони підвищують гнучкість обліку, знижують адміністративні витрати й мінімізують людський фактор, що підвищує надійність й швидкість фінансових операцій.

Для максимального ефекту від впровадження нових технологій в обліково-контрольну сферу необхідні

й нещодавно створені державні інформаційно-економічні інструменти, що потребують захисту, оперативності та відповідальності. Мова йде про надзвичайно ефективний і мобільний регуляторний інструмент підтримки виробників – державний аграрний реєстр (або ДАР). 3 12 серпня 2022 року в Україні запровадив ДАР а уже 16 серпня 2022 року КМ України затвердив порядок використання фінансової допомоги виробникам у сумі 1,5 млрд. грн, що надається фінансовими донорами – країнами-членами ЄС. У свою чергу Верховна рада України 19 вересня 2024 року прийняла Закон України «Про інформаційно-комунікативну систему «Державний аграрний реєстр» та визначила, що такий реєстр запроваджується з метою забезпечення формування та реалізації аграрної політики, у тому числі удосконалення державної підтримки виробників сільськогосподарської продукції. Досвід попередніх років підтверджує існування складнощів з адміністративним обслуговуванням програм підтримки таких складових як подача заявки, збір та подача необхідних підтверджених документів, що традиційно тягнуть за собою значні адміністративні витрати в перерахунку на обсяги виробництва, зменшують бажання брати участь в програмах державної підтримки та/або ускладнюють можливості їх використання невеликим аграріям. Як наслідок, лівову частку державної підтримки історично отримували середні та великі компанії. ДАР, за зразком подібних цифрових реєстрів Іспанії, Італії, Нідерландів та інших країн ЄС створений державою за підтримки Світового банку і європейських країн. Його функціонування ведеться за рахунок коштів державного бюджету з метою комплексного інтегрування відомостей про виробників сільськогосподарської продукції, їхні майнові, земельні, екологічні, трудові, фінансово-кредитні та інші права і характеристики. І звичайно, що умовах існуючих нині викликів, пов'язаних із забезпеченням військово-політичної, економічної безпеки та стабільності держави, ефективне управління товарами критичного імпорту також вимагає впровадження саме таких нових інформаційно-економічних інструментів до обліково-контрольного забезпечення.

Отже, державний реєстр виробників сільськогосподарської продукції відповідно до покладених на нього завдань оприлюднює зміст програм державної підтримки, погоджує процедури розміщення інформації та її захист, веде та адмініструє електронні кабінети, забезпечує розмежування функцій учасників реєстру та його держателя. Обробка та захист персональних даних забезпечується відповідно до діючого законодавства та в цілому сприяє обліково-контрольним функціям підприємств. Зрозуміло, що одним із ключових завдань ДАР є також адаптація національних податкових режимів до специфіки критичного імпорту, що обумовлює потребу у використанні інструментів для підвищення прозорості та ефективності обліково-контрольних процесів [2; 3]. Аналіз сучасних механізмів оподаткування, зокрема Єдиного податку четвертої групи, дозволяє визначити базові проблеми в управлінні критичним імпортом. Відсутність чітких процедур контролю за відповідністю суб'єктів господарювання критеріям платників податку, а також недостатність інструментів для забезпечення прозорості обліку, створюють значні ризики ухилення від податкових зобов'язань [3].

Таблиця 1 – Нові технологічні тренди в обліково-контрольному забезпеченні управління підприємствами

	Технологічний тренд	Вплив на бухгалтерський облік і контроль
1	Інтернет речей та перманентність	Розвиток Інтернету речей дозволяє здійснювати автоматизований збір первинних даних з безперервною їх передачею для інтеграції в систему перманентного обліку та контролю, що суттєво підвищує ефективність управлінських процесів і забезпечує безпеку діяльності підприємства через інтеграцію у віртуальні середовища.
2	Технології сталого розвитку	Впровадження технологій сталого розвитку сприяє формуванню інтегрованих механізмів збору, контролю та трансляції інформації для зацікавлених стейкхолдерів, охоплюючи екологічні, соціальні та управлінські аспекти діяльності підприємства, що забезпечує відповідність облікових процесів вимогам сучасних стандартів сталого розвитку.
3	Безпроводні комунікації та аутсорсинг	Застосування безпроводних комунікаційних технологій разом з аутсорсингом дозволяє миттєво передавати облікову інформацію після її генерації до відповідних обробних підрозділів, що створює підґрунтя для дистанціалізації операцій та делегування обліково-контрольних функцій, знижуючи витрати та підвищуючи гнучкість організаційної структури.
4	Чат-боти зі штучним інтелектом	Впровадження чат-ботів, оснащених штучним інтелектом, як ефективного інструменту консультування та автоматизації трудомістких облікових операцій, дозволяє значно зменшити людський фактор у процесах обробки та контролю облікової інформації, що забезпечує високий рівень точності та оперативності облікових процедур.
5	Генеративний штучний інтелект	Вплив генеративного штучного інтелекту на облікові та контрольні процеси є мінімальним, оскільки дана технологія на даний момент не здійснює безпосереднього впливу на автоматизацію чи зміну облікових практик у рамках управління товарами критичного імпорту.
6	Інтелектуальні програмні додатки	Інтелектуальні програмні додатки, оснащені елементами штучного інтелекту, забезпечують адаптацію до специфічних поведінкових характеристик обліково-контрольного персоналу, що дозволяє здійснювати їх цілодобову та віддалену діяльність, підвищуючи ефективність облікових процесів та забезпечуючи автоматичне виконання складних задач у режимі реального часу.
7	Смартконтракти та управління безпекою штучного інтелекту	Використання смартконтрактів в поєднанні з технологіями кібербезпеки дозволяє автоматично реалізовувати угоди та забезпечувати захист електронних трансакцій. Водночас відслідковування виконання договірних умов, оформлених в електронному вигляді, та їх інтеграція в системи обліку і контролю надає суттєві переваги у забезпеченні безпеки та прозорості фінансових операцій.
8	Машинні клієнти	Перехід до активної роботи машинних клієнтів, що виконують не лише операції пошуку та придбання товарів (робіт, послуг), а й здійснюють документування господарських операцій, вимагає адаптації інформаційних систем підприємств до нових умов, що зумовлює значну трансформацію облікових процесів у бік повної автоматизації й інтеграції в цифрові середовища.
9	Віртуальна реальність та метавесвіт	Застосування технологій віртуальної реальності для візуалізації облікової інформації, зокрема через створення метавесвіту, дозволяє здійснювати повний облік фінансово-господарських подій в електронній формі, що сприяє інтеграції та автоматизації облікових процесів на всіх етапах функціонування підприємства.

Примітки: сформовано авторами на основі [1]

Як було визначено раніше, державний аграрний реєстр унеможливує маніпуляції з даними, а також покращує взаємодію між суб'єктами господарювання, митними органами та іншими державними інституціями. Зокрема, оприлюднення публічної інформації з Державного аграрного реєстру може слугувати базою для формування певного переліку товарів, що у тому числі дозволяє відстежувати весь життєвий цикл наприклад товарів критичного імпорту – від митного оформлення до кінцевого використання [2].

Використання реєстрової аналітики щодо закупівель у сільському господарстві сприятиме обліку, обробці та систематизації даних. Запропонований інструмент забезпечення щоквартального підтвердження статусу платників податків, моніторингу імпортних операцій, швидкого коригування податкових зобов'язань, підвищення прозорості фінансів та запобігання зловживанням (див. рис. 1) [3].

Розроблена пропозиція щодо щоквартального розрахунку частки сільгоспвиробництва забезпечує точність обліку доходів з урахуванням сезонності. Вона забезпечує контроль за виконанням законодавства,

корекцію податкових зобов'язань, прозорість податкових відносин та запобігає зловживанню. Це покращує облік, контроль і адміністрування податків, сприяючи стабільності аграрної економіки.

Варто відзначити, що вдосконалення обліково-контрольного забезпечення вимагає інтегрованого підходу, який включає не тільки оновлення нормативно-правових актів, а й створення, як раніше зазначалось, інформаційно-аналітичних систем типу ДАР, що сприятиме адаптації оподаткування до специфіки аграрного сектору, підвищить економічну ефективність, забезпечить прозорість податкових відносин та створить стабільні умови для сталого розвитку аграрного виробництва [2].

Сучасна система обліку містить достатньо елементів контролю, але спеціалізовані реєстри для критичного імпорту потребують удосконалення. Наприклад, реєстри повинні містити не лише стандартні дані про товар (найменування, кількість, вартість), а й інформацію про митний статус, податкові зобов'язання, країну походження, умовні кодові позначення для митного оформлення, а також додаткові сертифікати, ліцензії чи

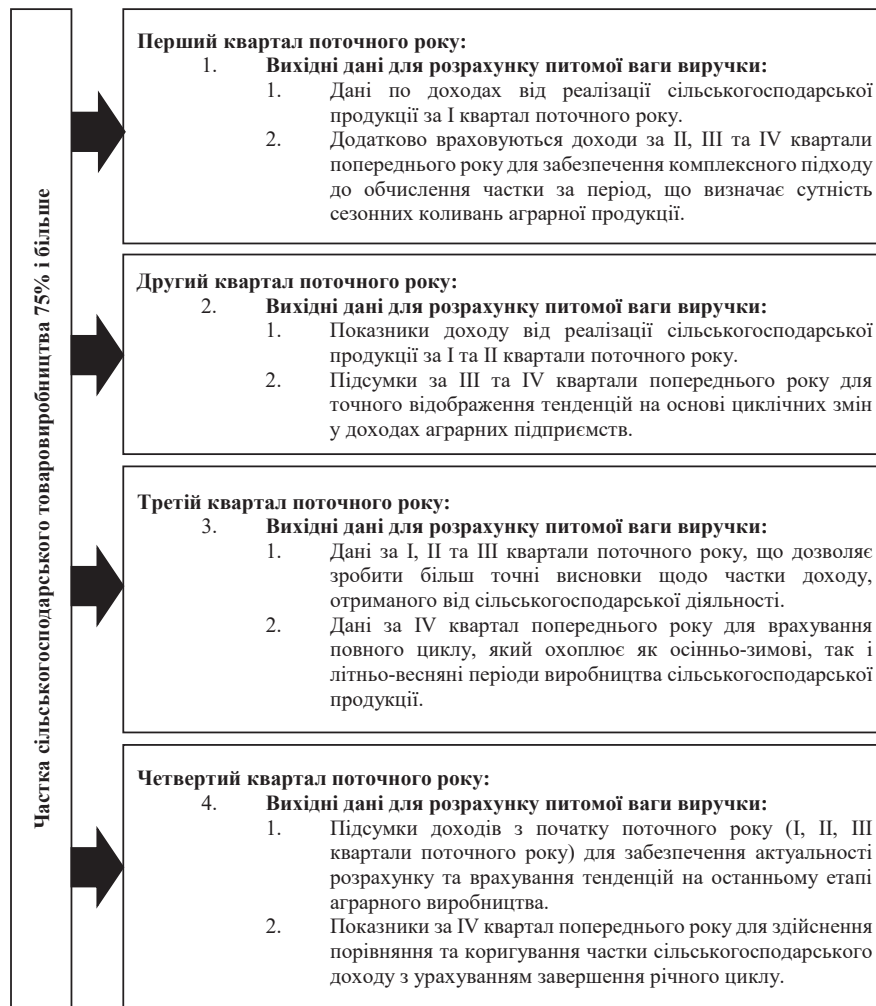

Рисунок 1 – Модель для щоквартального обчислення частки сільськогосподарського виробництва з призначення визначення статусу платника єдиного податку четвертої групи

Джерело: сформовано авторами на основі [4–10]

дозволи, що підтверджують відповідність вимогам для імпорту товарів [11], що дозволить автоматично відстежувати кожну одиницю товару від митного оформлення до кінцевого користувача, що значно підвищить прозорість та зменшить корупційні ризики.

Важливою удосконалення облікових процедур є створення інтегрованих платформ для реєстрації, які можуть автоматично оновлювати дані про критичний імпорт у реальному часі. Такі платформи можуть взаємодіяти з митними органами, постачальниками, підприємствами, а також фінансовими установами, забезпечуючи централізовану реєстрацію податкових зобов'язань і їх миттєве оновлення в разі зміни статусу товару чи його митної вартості. Інтеграція цих платформ з існуючими інформаційними системами дозволяє знизити час обробки та зберігання інформації, що є критично важливим для ефективного управління ланцюгами поставок і зменшення затримок при оформленні товарів критичного імпорту [3].

Для забезпечення більш ефективного контролю за податковими зобов'язаннями щодо товарів критичного імпорту важливо також оптимізувати процеси моніторингу податків на основі специфічних критеріїв, таких

як тип товару, країна походження та його кінцеве використання, що дозволяє не лише підвищити точність обчислення податкових зобов'язань, але й забезпечити більш прозоре та прогнозоване оподаткування, що сприяє розвитку стабільних умов для бізнесу, залученого до імпорту критичних товарів [3; 11].

Для облікової політики сільськогосподарських підприємств потрібна точна інформаційна система для стратегічних рішень. Важливо вдосконалити облік експортно-імпортних операцій, деталізуючи витрати й доходи на внутрішньому та зовнішньому ринках. Розширений аналітичний облік за географічними й господарськими сегментами забезпечує точне відображення фінансових показників у зовнішній торгівлі.

Зокрема, практика обліку виявила розбіжності між вимогами Інструкції 291 про застосування «Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій» та П(С)БО 29 «Фінансова звітність за сегментами» щодо аналітичного обліку витрат. Інструкція 291 передбачає облік на рахунку 23 «Виробництво» ведеться за видами виробництва, статтями витрат та продукції. Для поточного контролю експортно-імпортних

операцій необхідна деталізація за контрагентами, країнами експорту та іншими зовнішньоекономічними факторами.

Аналітичний облік адміністративних і збутових витрат у зовнішньоекономічній діяльності забезпечує точну оцінку ефективності. Врахування митних платежів, сертифікації, транспорту та страхування дозволяє краще планувати й контролювати витрати на всіх етапах.

Важливим є також інтеграція облікових даних із управлінськими інформаційними системами, що дасть змогу здійснювати поглиблений аналіз витрат і доходів за кожним географічним сегментом, що принесе підприємствам можливість адаптивно реагувати на зміни в умовах міжнародної торгівлі. Окрім того, з метою підвищення прозорості фінансових результатів і покращення управлінських рішень, слід розширити субрахунки, такі як 7011-12/1(У) для умовного доходу від реалізації експортної продукції на внутрішньому ринку та 7011-12/2(У) для додаткового доходу, отриманого внаслідок різниці у цінах на експортних та внутрішніх ринках.

Отже, деталізація облікових даних та впровадження нових аналітичних рахунків дозволяють значно підвищити ефективність управління зовнішньоекономічною діяльністю сільськогосподарських підприємств, поліпшити планування та контроль, а також підвищити конкурентоспроможність підприємств на міжнародному ринку [12].

Для ефективного управління товарами критичного імпорту потребує інтеграції інформаційних інструмен-

тів та додаткових управлінських рахунків для точного обліку експортно-імпортних операцій. Приклад структуризації обліку експортно-імпортних операцій із використанням додаткових рахунків наведено в таблиці 2, де за допомогою таких рахунків здійснюється облік доходів і витрат по різних сегментах ринку та категоріях витрат [13–15].

Таблиця 2 демонструє облік операцій із продажу продукції як на внутрішньому ринку, так і на зовнішньому ринку (експорт). Зокрема, використання додаткових рахунків для фіксації умовного доходу від експортних операцій (рахунок 362) дозволяє чітко визначити різницю в цінах між внутрішнім і зовнішнім ринком, що дає змогу оперативно визначити додаткові доходи та витрати, що виникають через коливання валютних курсів (рахунки 362 і 7141). Крім того, розширений облік адміністративних витрат, пов'язаних із зовнішнім ринком, та витрат на збут (рахунки 922, 932) дозволяє виявити не тільки загальний рівень витрат, а й детально вивчити їх структуру, що підвищує прозорість фінансових потоків і дає змогу більш точно оцінювати ефективність експортно-імпортних операцій.

Загалом, концептуальний підхід до обліково-контрольного забезпечення сприяння інтеграції управлінського обліку з урахуванням зовнішньоекономічної діяльності. Це точність рішень і адаптивність підприємства. Деталізація звітності забезпечує точну оцінку доходів і витрат, що важливо для коригування стратегії. Ефективність експортно-імпортних операцій слід постійно відстежувати, адаптуючи тактику до фінансових результатів.

Таблиця 2 – Облік експортно-імпортних операцій із використанням додаткових рахунків

Зміст операції	Дебет	Кредит	Документи обліку
Дохід від реалізації продукції на внутрішньому ринку	361	7011-1	Журнал № 3 (відомості аналітичного обліку 361), Журнал № 6 (відомості аналітичного обліку 7011), Головна книга
Дохід від реалізації продукції на експорт: умовний дохід і додатковий дохід від різниці в цінах	362	7011-2	Журнал № 3, Журнал № 6
Додатковий дохід від різниці в цінах (експортних та внутрішніх)	362	7011-12/2(У)	Журнал № 3, Журнал № 6
Дохід від операційної курсової різниці	362	7141	Журнал № 3, Журнал № 6
Собівартість реалізованої продукції на внутрішньому ринку	9011	26, 91	Журнал № 5, Головна книга
Собівартість реалізованої продукції на експорт	9012	26, 91	Журнал № 5, Головна книга
Адміністративні витрати, пов'язані з зовнішнім ринком	922	661, 651, 3722, 685	Журнал № 3, Журнал № 5, Головна книга
Витрати на збут продукції на зовнішньому ринку	932	661, 651, 685, 641, 655, 632	Журнал № 3, Журнал № 5, Головна книга
Інші операційні витрати, пов'язані з зовнішньоекономічною діяльністю	9482	9421, 9422, 945, 684, 333, 334, 362	Журнали № 1, № 3, № 5, Головна книга

Джерело: сформовано авторами на основі [13–15]

У сучасних умовах ефективно управління товарами критичного імпорту потребує інтеграції в обліково-контрольну систему сільгосп підприємств. Важливо впроваджувати підходи, що оптимізують процеси й забезпечують точний моніторинг. Основні аспекти інтеграції:

1. Інтеграція внутрішньогосподарського контролю. Комплексний моніторинг внутрішніх процесів дозволяє швидко виявити недоліки й коригувати управлінські рішення, забезпечуючи стійке стратегічне управління, підвищуючи ефективність та оптимізуючи облік та контроль.

2. Оптимізація документації. Раціональні форми первинних документів відраховують витрати на підготовку й обробку, економлять ресурси та забезпечують точність обліку, необхідною для формування фінансової звітності та стратегії, планування на всіх рівнях управлінської діяльності.

3. Сегментація обліку. Розподіл облікових регістрів за типами ринків (внутрішній і зовнішній) забезпечує точний аналіз товарних потоків, сприяє прогнозуванню продажів та оперативному коригуванню закупівель і збуту, оптимізуючи ресурси і знижуючи фінансові ризики.

4. Спеціалізовані рахунки для аналізу витрат. Введення спеціалізованих облікових рахунків для моніторингу витрат на транспортування та митне оформлення дозволяє контролювати фінансові потоки, додатково виявляти знижені витрати та оптимізувати управлінські рішення, підвищуючи ефективність підприємства.

5. Інтеграція з процесами планування та прогнозування. Залучення інноваційних методів планування та прогнозування до обліково-контрольну систему забезпечує гнучко реагувати на ринкові зміни. Це дозволяє коригувати стратегії, оптимізувати витрати, покращити товарний менеджмент і підвищити ефективність виробництва.

Загалом, ведення державного аграрного реєстру сприятиме посиленню внутрішнього контролю та обліку в систему управління товарними потоками сприятиме підвищенню прозорості, ефективності та зниженню ризиків у сільськогосподарських підприємствах, що дозволяє забезпечити конкурентоспромож-

ність аграрного сектору та адаптацію до змінних умов економічного середовища [16].

Таким чином, нові можливості, що виникають в підприємств у зв'язку з ведення інформаційного реєстру ДАР посилять обліково-контрольну функцію. Це також забезпечить інтеграції сучасних цифрових технологій та врахування специфіки управління товарами критичного імпорту, що дозволяє не лише мінімізувати ризики ухилення від оподаткування, але й забезпечити високий рівень прозорості та ефективності управління, що є необхідним для економічної стабільності країни.

Висновки. На основі проведеного дослідження можна дійти висновку, що Державний аграрний реєстр (ДАР) — це нова автоматизована електронна система, створена Мінагрополітики з метою ефективного та прозорого залучення та розподілу усіх видів підтримки для українських аграріїв, як за кошти державного бюджету, так і у вигляді пільгових кредитів, міжнародних грантів або технічної допомоги.

Вдосконалення внутрішнього контролю, оптимізація документообігу та сегментація обліку з моніторингом витрат підвищують точність даних і ефективність.

З'ясовано, що нові перспективи покращення обліково-контрольного забезпечення можливості товарів критичного імпорту обґрунтовується наслідками Державного аграрного реєстру та інтеграції автоматизованих систем ДАР і підприємств. Оптимізація контролю податкових зобов'язань підвищити ефективність управління, знизити ризики й витрати на оподаткування та митне оформлення, сприяючи стабільності та розвитку агросектора.

Практичне значення проведеного дослідження полягає в тому, що висновки та рекомендації, розроблені авторами, можуть бути застосовані для вдосконалення обліково-контрольного забезпечення в управлінні товарами критичного імпорту на сільськогосподарських підприємствах. Подальші дослідження в цій галузі мають зосередитися на розробці моделей інтеграції інформаційно-аналітичних систем для автоматизованого моніторингу та контролю імпорту, з урахуванням сезонних коливань і макроекономічних впливів.

Список використаних джерел:

1. Шевчук О., Муравський В. Інноваційні технологічні тренди розвитку обліку і контролю. *Вісник економіки*. 2023. Вип. 4. С. 181–197. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk.2023.4.181> (дата звернення: 22.12.2024).
2. Кушніренко О.А., Савчук В.К. Управління оподаткуванням сільськогосподарських підприємств: обліково-контрольний аспект: монографія. Ніжин : Вид.-во НДУ ім. М. Гоголя, 2015. 356 с.
3. Савчук В.К. Обліково-аналітичне забезпечення управління як фактор його результативності. «Трансформаційні перетворення обліково-аналітичного забезпечення управління в умовах євроінтеграційних процесів» Міжнародна науково-практична конференція. Київ : КНЕУ, 2016.
4. Плахтій Т.Ф. Облік та аудит розрахунків за податками на сільськогосподарських підприємствах: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук: 08.00.09. Київ : ННЦ ІАЕ, 2011. 21 с.
5. Подолянчук О.А. Діяльність суб'єктів малого підприємництва: нормативно-правовий аспект. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 5. С. 51–60.
6. Подолянчук О.А. Облікова політика податків та зборів. *Економічні підсумки 2016 року: досягнення, тенденції та перспективи: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18–19 листопада 2016 року)* / відп. за випуск д.е.н., проф. С.О. Якубовський. Одеса: ОНУ ім. І.І. Мечникова, 2016. 180 с. С. 166–168.
7. Подолянчук О.А. Податок на додану вартість: сутність та стан первинного обліку. *Економіка, фінанси, менеджмент: Актуальні питання науки і практики*. 2017. № 1. С. 82–102.
8. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.99 р. № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/996-14?lang=uk#Text> (дата звернення: 22.12.2024).
9. Про затвердження форми Податкової декларації з фіксованого сільськогосподарського податку : наказ Міністерства доходів і зборів України від 30.12.2013 р. № 864. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0133-14> (дата звернення: 22.12.2024).

10. Синчак В.П. Система оподаткування у сільському господарстві України: теорія, методологія та практика: монографія. Харків : ХУУП, 2008. 476 с.
11. Про затвердження спеціалізованих форм первинних документів з обліку основних засобів і інших необоротних активів сільськогосподарських підприємств та Методичних рекомендацій щодо їх застосування: Наказ Міністерства аграрної політики України від 27.09.2007 № 701. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0701555-07#Text> (дата звернення: 22.12.2024).
12. Гордолопов В.Ю. Комплексна модель трансформації теоретико-методологічних положень бухгалтерського обліку в забезпеченні управління зовнішньоекономічною діяльністю. *Ефективна економіка*. 2018. № 4. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2018/50.pdf (дата звернення: 22.12.2024).
13. Калінеску Т., Мартиненко К. Improvement of accounting and control support of export and import operations of enterprises. *Economic Journal of Lesya Ukrainka Volyn National University*. 2024. № 1 (37). С. 28–37. DOI: <https://doi.org/10.29038/2786-4618-2024-01-28-37> (дата звернення: 22.12.2024).
14. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 29 «Фінансова звітність за сегментами» від 19.05.2005 р. № 412. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0621-05#Text> (дата звернення: 22.12.2024).
15. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» від 31.12.1999 р. № 318. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text> (дата звернення: 22.12.2024).
16. Олядничук Н.В., Підлубна О.Д. Удосконалення організації обліку і контролю виробництва сільськогосподарської продукції. *Приазовський економічний вісник*. 2020. Випуск 6 (23). С. 262–268. URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2020/6_23_ukr/48.pdf (дата звернення: 22.12.2024).

References:

1. Shevchuk O., Muravskiy V. (2023) Innovatsiini tekhnolohichni trendy rozvytku obliku i kontroliu [Innovative Technological Trends in the Development of Accounting and Control]. *Visnyk ekonomiky – Economic Bulletin*, issue 4, pp. 181–197. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2023.4.181> (accessed December 22, 2024).
2. Kushnirenko O. A., Savchuk V. K. (2015) *Upravlinnia opodatkuvanniam silskohospodarskykh pidpriemstv: oblikovo-kontrolnyi aspekt: monohrafiia* [Management of Agricultural Enterprises Taxation: Accounting and Control Aspect: Monograph]. Nizhyn: Vyd-vo NDU im. M. Hoholia, 356 p.
3. Savchuk V. K. (2016) *Oblikovo-analitychne zabezpechennia upravlinnia yak faktor yoho rezultatyvnosti* [Accounting and Analytical Support for Management as a Factor of its Effectiveness]. Transformatsiini peretvorennia oblikovo-analitychnoho zabezpechennia upravlinnia v umovakh yevrointehratsiinykh protsesiv. International Scientific and Practical Conference. Kyiv: KNEU.
4. Plakhtii T. F. (2011) *Oblik ta audyt rozrakhunkiv za podatkami na silskohospodarskykh pidpriemstvakh*: avtoref. dys. kand. ekon. nauk: 08.00.09 [Accounting and Auditing of Tax Settlements in Agricultural Enterprises: PhD Thesis Abstract in Economics]. Kyiv: NNC IAE, 21 p.
5. Podolianchuk O. A. (2017) Diialnist subiektiv maloho pidpriemnytstva: normatyvno-pravovyi aspekt [Activities of Small Business Entities: Regulatory and Legal Aspect]. *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky – Economy. Finance. Management: Current Issues of Science and Practice*, no. 5, pp. 51–60.
6. Podolianchuk O. A. (November 18–19, 2016) *Oblikova polityka podatkiv ta zboriv* [Tax and Levy Accounting Policy]. Ekonomichni pidsumky 2016 roku: dosiahnennia, tendentsii ta perspektyvy: materialy mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii / S. O. Yakubovskiy. Odesa: ONU im. I.I. Mechnykova, 180 p., pp. 166–168.
7. Podolianchuk O. A. (2017) *Podatok na dodanu vartist: sutnist ta stan pervynnoho obliku* [Value Added Tax: Essence and State of Primary Accounting]. *Ekonomika, finansy, menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky – Economy, Finance, Management: Current Issues of Science and Practice*, no. 1, pp. 82–102.
8. Pro bukhghalterskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 16.07.99 r. № 996-XIV [On Accounting and Financial Reporting in Ukraine: Law of Ukraine dated July 16, 1999, No. 996-XIV]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/996-14?lang=uk#Text> (accessed December 22, 2024).
9. Pro zatverdzhennia formy Podatkovoi deklaratsii z fiksovanooho silskohospodarskoho podatku: nakaz Ministerstva dokhodiv i zboriv Ukrainy vid 30.12.2013 r. № 864 [On Approval of the Form of the Tax Declaration on Fixed Agricultural Tax: Order of the Ministry of Revenue and Duties of Ukraine dated December 30, 2013, No. 864]. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0133-14> (accessed December 22, 2024).
10. Synchak V. P. (2008) *Systema opodatkuvannia u silskomu hospodarstvi Ukrainy: teoriia, metodolohiia ta praktyka: monohrafiia* [Taxation System in Ukrainian Agriculture: Theory, Methodology, and Practice: Monograph]. Kharkiv: KhUUP, 476 p.
11. Pro zatverdzhennia spetsializovanykh form pervynnykh dokumentiv z obliku osnovnykh zasobiv i inshykh neoborotnykh aktyviv silskohospodarskykh pidpriemstv ta Metodychnykh rekomendatsii shchodo yikh zastosuvannia: Nakaz Ministerstva ahrrarnoi polityky Ukrainy vid 27.09.2007 № 701 [On Approval of Specialized Forms of Primary Documents for Accounting of Fixed Assets and Other Non-Current Assets of Agricultural Enterprises and Methodological Recommendations for Their Use: Order of the Ministry of Agrarian Policy of Ukraine dated September 27, 2007, No. 701]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0701555-07#Text> (accessed December 22, 2024).
12. Hordopolov V. Yu. (2018) Kompleksna model transformatsii teoretyko-metodolohichnykh polozhen bukhghalterskoho obliku v zabezpechenni upravlinnia zovnishnoekonomichnoiu diialnistiu [Comprehensive Model of Transforming Theoretical and Methodological Principles of Accounting in Ensuring Management of Foreign Economic Activity]. *Efektynna ekonomika – Efficient Economy*, no. 4. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2018/50.pdf (accessed December 22, 2024).
13. Kalinesku T., Martynenko K. (2024) Improvement of Accounting and Control Support of Export and Import Operations of Enterprises. *Economic Journal of Lesya Ukrainka Volyn National University*, vol. 1 (37), pp. 28–37. DOI: <https://doi.org/10.29038/2786-4618-2024-01-28-37> (accessed December 22, 2024).
14. Pro zatverdzhennia Natsionalnoho polozhennia (standartu) bukhghalterskoho obliku 29 “Finansova zvitnist za sehmentamy” vid 19.05.2005 r. № 412 [On Approval of the National Regulation (Standard) of Accounting 29 “Segment Reporting” dated May 19, 2005, No. 412]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0621-05#Text> (accessed December 22, 2024).
15. Pro zatverdzhennia Natsionalnoho polozhennia (standartu) bukhghalterskoho obliku 16 “Vytraty” vid 31.12.1999 r. № 318 [On Approval of the National Regulation (Standard) of Accounting 16 “Expenses” dated December 31, 1999, No. 318]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text> (accessed December 22, 2024).

16. Olyadnychuk N. V., Pidlubna O. D. (2020) Udoskonalennia orhanizatsii obliku i kontroliu vyrobnytstva silskohospodarskoi produktsii [Improvement of the Organization of Accounting and Control of Agricultural Production]. *Pryazovskyi ekonomichnyi visnyk – Pryazovskyi Economic Bulletin*, issue 6(23), pp. 262–268. Available at: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2020/6_23_ukr/48.pdf (accessed December 22, 2024).

Kvasha Serhii, Savchenko Nataliia

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

ECONOMIC INSTRUMENTS OF ACCOUNTING AND CONTROL PROVIDING FOR THE EFFECTIVE MANAGEMENT OF GOODS OF CRITICAL IMPORT

The article analyzes the economic instruments of the concept of accounting and control providing for the effective management of goods of critical import. It is found that new opportunities for regulating economic processes allow for greater flexibility of accounting processes, reduce administrative costs, and reduce the human factor in the implementation of control functions, which increases the reliability and speed of financial transactions. On the basis of the carried-out research it has been found out that the developed model for calculating the share of agricultural production on a quarterly basis is aimed at ensuring high accuracy of agricultural income accounting, considering the seasonality of production. It has been determined that the conceptual approach to improving the accounting and controlling support contributes to the creation of an integrated management of accounting system that considers the specifics of foreign economic activity of agricultural enterprises. It was found that new information and economic technologies and tools integrated into the practices of enterprises in extremely difficult conditions of martial law have significant potential for accelerated transformation of management processes in the field of accounting and control. It was established that in order to ensure more effective control over tax obligations for critical import goods, it is important to optimize tax monitoring processes, taking into account specific criteria, such as the type of goods, country of origin and its end use, which allows not only to increase the accuracy of calculating tax obligations, but also to create more transparent and predictable taxation conditions, which will contribute to the development of a stable business environment for enterprises involved in the import of critical goods. Based on the research conducted, it was established that the detailing of accounting data and the introduction of new analytical accounts can significantly increase the efficiency of managing the foreign economic activities of agricultural enterprises, improve planning and control, and also increase the competitiveness of enterprises in the international market.

Keywords: *Economic instruments, State Agrarian Register, accounting and control providing, management, goods of critical import.*

JEL classification: M41
